

ความเชื่อและค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรม

ลักษณะเด่นชัดประการหนึ่งของสังคมชนบท คือการยึดมั่นในคติของบรรพบุรุษ ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อถือในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โชคกลางของคลัง ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดในวรรณกรรมพื้นเมือง เพราะ¹ ระบบความเชื่อค่านิยมเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมส่วนรวม ซึ่งมีหน้าที่เกื้อกูลสังคมให้เกิดความมั่นคง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนวรรณกรรมพื้นเมืองนั้นมีหน้าที่สำคัญในการสะท้อนระบบสังคม ตลอดจนเป็นตัวแสดงถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ดังนั้นวัฒนธรรมพื้นเมืองจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวรรณกรรมพื้นเมือง

การศึกษาวรรณกรรมพื้นเมืองจะให้คุณค่าใน 2 ลักษณะ คือ

1. ไวยากรณ์ที่มีคุณค่าในทางภาษาศาสตร์ ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3

2. เนื้อหาที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งได้สัมผัสสืบต่อกันมานาน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ลัทธิประเพณีต่าง ๆ ดังจะได้แยกกล่าวตามลำดับดังนี้

ก. ระบบความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตาม ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาให้พิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ ระบบความเชื่อเท่าที่ปรากฏในวรรณกรรมมีอยู่ 2 ประเภทคือ

1. ความเชื่อในค่านิยมไสยศาสตร์

2. ความเชื่อในทางศาสนา

ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมที่ทำการศึกษามีอยู่ 2 ประเภท คือความเชื่อถือในค่านิยมโชคลาง และความเชื่อถือในทาง คาลาอาคม และภูตผีปีศาจ

---

¹ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี, 2515), หน้า 163.

ความเชื่อถือในค่านิยมกลาง เป็นความเชื่อถือในสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่จะนำผลดี และผลร้ายมาสู่มนุษย์ ในสังคมไทยความเชื่อถือในค่านิยมกลางมี 6 ประการด้วยกัน คือ²

1. นามธรรมของสิ่งไม่มีชีวิตและมีชีวิต ได้แก่ ชื่อ คน สัตว์ สิ่งของ และสถานที่ โดยถือว่า ชื่อของคนมีความสำคัญและเป็นกลางของคนนั้น ๆ
2. รูปธรรมของสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ รูปร่าง ลักษณะของคน สัตว์ สิ่งของและสถานที่ นอกจากนี้ยังถือว่า ไร่และป่านเป็นเรื่องของโชคลางอีกด้วย
3. ความฝัน เป็นการสะท้อนถึงโชคลางที่จะส่งผลกระทบต่อจนถึงชีวิต และทรัพย์สินในอนาคต เช่น คนฝันว่า งูรัดก็ถือว่าจะได้เนื้อคู่
4. ประสบการณ์ ประสบการณ์บางอย่างถือว่าเป็นโชคลางอันจะส่งผลกระทบต่อในค่านั้น เช่น การเห็นชบวนศพ ถือว่าเป็นโชคลางของความโชคร้าย
5. ปรัชญาทางธรรมชาติ สังคมไทยยึดถือว่า สิ่งที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติเป็นโชคลางของความโชคร้าย หรือโชคร้าย เช่น คาวทางขึ้น
6. สิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หมายถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งอาจมีตัวตนหรือไม่ก็ได้ ที่บุคคลยึดถือว่าเป็นสิ่งที่จะทำให้คนเกิดความมั่นใจ อบอุ่นใจในการดำรงชีวิตหรือสามารถช่วยคำจุนคนให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ หรือที่จะช่วยให้คนได้รับสิ่งที่พึงปรารถนา

ความเชื่อถือในค่านิยมกลางโดยปรกติแล้วในปัจจุบันถือว่า เป็นความเชื่อที่ขัดต่อหลักวิชาและเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เป็นความเชื่อที่ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีแนวโน้มจะสืบทอดต่อไปอีกนาน

³ความเชื่อถือในสิ่งลึกลับที่อาจจะให้โชคลางได้ เป็นการตอบสนองความต้องการเมื่อมนุษย์รู้สึกว่าจะไม่มั่นคง การแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อจะเกิดขึ้นในขณะที่มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเหตุการณ์นั้นน้อยเป็นเหตุให้ไม่เข้าใจ ตลอดจนไม่มีอำนาจพอที่จะแก้ไข

²อานนท์ อากาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า 52 - 54.

³Krober, A.L., Anthropology, New York, Harcourt, Brance and Company, 1948, p.603 - 604.

ปัญหาหรือพันธุอุปสรรคนั้นได้ เพราะฉะนั้นเมื่อมนุษย์รู้สึกไม่มั่นคงและปลอดภัยจึงจำเป็นที่มนุษย์จะค้นหาเครื่องยึดเหนี่ยว

ความเชื่อโศกกลางที่สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดในวรรณกรรมทั้งสี่เรื่อง คือ ความเชื่อโศกกลางที่เป็นรูปธรรมของสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอุปมาอุปไมยของสตรีว่าจะให้คุณหรือโทษต่อชายผู้เป็นสามี โดยดูจากรูปภายนอกและท่าทรี เช่น ปาน ไข่ ชีแมลงวัน ในวรรณกรรมเรื่องท้าวคำสอนได้กล่าวถึงลักษณะหญิงที่ถือเป็นโศกไว้ดังนี้

ก. ลักษณะที่เป็นคุณต่อสามี เป็นลักษณะที่เชื่อว่าจะนำความสุข ความมั่งคั่งและความเจริญในหน้าที่การงานมาสู่สามี เช่น

ก.1⁴

หญิงใด เอเล่ห้อง ปุ่มหลวงอุ้มบาตร
หญิงนั้น ลอนทอเป็นอุปฮ้าย บุญเจ้าหากมี แท้กาย
ชายใด ได้เข้าอยู่ชอน สุขสามบรม
สมบัติในเรือนมี พำเพ็ญเต็มยาว หั้นแล้ว

แปลความหมาย สตรีใดห้องใหญ่เหมือนพระอุ้มบาตร แม้จะเป็นคนขี้เหร่ก็มีบุญชายใดได้เป็นภรรยาทรัพย์สมบัติจะหลังไถลมาเต็มเหยาเรือน

ก.2⁵

หญิงใด คอตกป่อง หางตาแดงพอส่นอย
เมื่อนาง ยกย่างย้าย พอก้ามเก็งเสมอ
แมนว่า ท้าวได้เข้าอยู่ชอน เสียงฮ่อมเป็นเมีย เมื่อใด
ยู่ทางละหงความสุข นิ่งปองเป็นเจ้า

แปลความหมาย สตรีใดคอกลมเป็นป่อง หางตาแดงนิลหน่อย เวลาเดินเดินก้าวพองาม ชายใดได้เป็นคู่ครองจะมีแต่ความสุข จะได้เป็นเจ้านายในวันข้างหน้า

⁴พระอริยานุวัตร, ท้าวคำสอน, หน้า 3.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ก.3⁶

หญิงใด มีปานคำขึ้น   จับตกซากูหลาก
 หญิงนั้น ไฉนผู้ใดกล่าวท่าน   โอมโคโศกมี แท้แล้ว

แปลความหมาย สตรีใดมีปานคำขึ้นที่ชามากมาย ชายใดได้ใจเรจจาก้วย จะมี

โศกคือ

ก.4⁷

หญิงใด หลังขึ้นสูงชัน   คือหลังคองเต่า
 หญิงนั้น ใจซื่อแท้   ประสงค์คงต่อผิว
                  ก้มมักเหลนชู   ชายอื่นมาชม
 ก็ทอ จงใจสัก   ต่อผิวก็คอย
 หญิงนั้น แมนซิทำการสร้าง   อันใดก็เอียงสูง แท้แล้ว
                  แสนซิจมอยู่พื้น   มาแล้วก็หากฟู เจ้าเอย

แปลความหมาย สตรีใดหลังเต่า เป็นเนินสูงเหมือนหลังเต่า หญิงนั้นจะมีใจซื่อสัตย์ต่อสามีไม่เลินชู้ ใจจะจกจกอยู่กับสามี จะประกอบกิจการอันใดก็เจริญรุ่งเรือง แม้จะเคยทุกข์มากมาก่อนก็จะรุ่งเรือง

ก.5⁸

หญิงใด ชีแมงวันจับเต่า   ในระหว่างคืนนม นันนา
 แมนซิ คำปานคอ   ก็ให้ควรเอาแท้
 ฦว่า เป็นช้อยเห็นช้อยชั้น   ควรให้ได้เอา แท้คาย

แปลความหมาย สตรีใดมีชีแมงวันจับอยู่ระหว่างฐานนม แม้จะมีฦวคำเหมือนตอตะโก ก็ควรเอาเป็นภรรยา แม้จะเป็นทาสร้อยชั้นก็ควรจะได้เอา

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4 - 5.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ก.6⁹

จึ่งโค โป่งแข่งน้อย คิ้วก่องกวมตา
 ห้วนมเป็นปานดำ ก็หากมีบุญแท้
 ในผู้ โอมเอาไค้ เป็นเมียโซคขนาด แท้กาย
 มันหากกูประเสริฐแท้ เมื่อหน้าจิ้งขวาง แท้แล้ว

แปลความหมาย สตรีโคปลีน่องเล็ก คิ้วโก่งห้วนมเป็นปานดำ มีบุญวาสนา
 มาก ชายโคไค้เป็นภรรยาจะมีโชคก๊ในทอนตน ทอนปลายจะเคราะห์ร้าย

ก.7¹⁰

จึ่งโค เณรมานเท่า ลงเตียงทองอ่อน
 จึ่งนั้น เลี้ยงลูกเท่า เมื่อหน้าแพรทลาย เจ้าเอย
 ในผู้ โอมเอาไค้ เป็นเมียแสนประเสริฐ
 แสนชิ ฐูปฮ่างฮาย ควรให้ไค้เอา

แปลความหมาย สตรีโคเณรมานถึงห้องน้อย หญิงนั้นจะเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีใน
 วันหน้า ใครไค้เป็นภรรยาก็เป็นมงคลต่อตนเอง แม้นรูปร่างจะช้เหรุกัควรรไค้มาเป็นภรรยา

ก.8¹¹

จึ่งโค ช้แมงวันจับสบเบื่องฮาย สมบัติมั่งบุญมี ท้าวเอย
 ในผู้ โอมเอาไค้เป็นเมีย หากคุณยั้ง จิงคาย
 จึ่งโค โยนี่สัวย กวงบี่กวยตีบ
 ก็หากสตัยซ้อแท้ คังคอดัวคน
 สักเทียบระคาคง อยู่ยืนถึงเถา หั้นแล้ว

9 เรื่องเดียวกัน, หน้า 4 - 5.

10 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

11 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

แปลความหมาย สตรีโคมีขี้แมลงวันตกอยู่ที่ริมฝีปากก่อนไปทางซ้าย หญิงนั้นจะมีทรัพย์สินมาก ใครได้เป็นภรรยาจะเจริญยิ่งขึ้น สตรีโคมีโยนใบเรือคล้ายกับปลีกกล้วย หญิงนั้นจะมีใจที่อดสัจย์ทอสามีทวายถึงวัชรา

ก. 9¹²

หญิงโค	แขนงกล้วย	จาวงมณีวง
	นิ้วแลนเกลี้ยง	เพียงแหลมลูกตา
หญิงนั้น	ไซโคเข้าอุชอน	ปานกันหมแดง

แปลความหมาย สตรีโคมีแขนงกล้วยเรือวงมณีวง นิ้วมือเล็กเกลี้ยงเกลา เทาลูกตา ใครได้เป็นภรรยาจะมีความสุขเหมือนดาวรมแดง (รมแดง เป็นรมที่เจ้านายเท่านั้นจึงจะทางรมแดงได้ ประชาชนคงไร้รมสีอื่น)

ก. 10¹³

หญิงโค	ตีนเมื่อส่วย	ขาวเหลืองกำเก็ง
หญิงนั้น	คูแคงตั้ง	การเหยาแมงัว เจ้าเอย
หญิงโค	ในชุนวน	หยุดปลายทอสนอย
หญิงนั้น	เป็นแมคา	ยังชิโคมังมี เจ้าเอย

แปลความหมาย สตรีโคมีมือเท้าเรียว นิ้วขาวอมเหลือง จะเป็นคนรุกราน ขานการเรือนดี สตรีโคมีใบหูสั้นก่อนไปทางปลายหู (หูทง) หญิงนั้นถ้าเป็นแมคาจะร่ำรวยมาก

จ. ลักษณะที่ไม่เป็นคุณต่อสามี เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า ชายโคได้เป็นคู่ชีวิต จะไม่มีความสุขเพราะแม่เรือนภรรยาองในหน้าที่ ขาดความอดสัจย์ ไม่ส่งเสริมสามีให้ก้าวหน้า เช่น

12 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

13 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

ข.1¹⁴

หญิงใจ	ขนตาเหียน	ทางปลายยอดขี้
หญิงนั้น	ฮู้ฮู้กาน	เชื่องฝ่ายมักนอน
แม่โสม	ฮู้ฮู้กาน	แท้แล้ว
แม่ชี่	ฮู้ฮู้กาน	บ้าท้าวอย่าเอา
	เป็นเมียใจ	แท้เนื้อ
		กับเป็นเชื่อนยาว

แปลความหมาย สตรีใจ ขนตาสั้นในตอนหางตา จะเป็นคนเกียจคร้าน เมื่อทอดฝ่ายมักจะง่วงนอน แม่จะมีรูปงามปานจะหยด ก็ไม่ควรเอามาเป็นแม่เรือน เพราะทำการบ้านกรร เรือนไม่เป็น

ข.2¹⁵

หญิงใจ	จินจิกหน้า	ยมแดงทางหน้าปาก
หญิงนั้น	โสมฮู้ฮู้	เคยมางศาสนา
หญิงใจ	โสมหน้า	คือผู้ชายสักหยาด
หญิงนั้น	ใจโคมเดี่ยว	เคยมางศาสนา
	มีใจถ่องแท้	บ่หลังเบิ่งทางบุญ
		ท่านเอย

แปลความหมาย สตรีใจมียมแดงที่หน้าปาก รูปร่างซีเหร่ หญิงนั้นเป็นคนทำลายศาสนา สตรีใจมีใบหน้าใหญ่เสียมเหมือนผู้ชาย หญิงนั้นเป็นคนใจโลภ ทำลายศาสนาไม่เคยทำกุศล

ข.3¹⁶

หญิงใจ	ทันตาแซ้ว	คือสังขปุ่นเปียบ
	แซ้วห่างแท้	เสมอเพียงคั้งหนู
หญิงนั้น	ทุกซัดน้อย	นั่นกาย
		เด็งเท้าฮอกตาย

14 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

15 เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

16 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

แปลความหมาย สตรีโคมีฟันขาวเหมือนหอยสังข์ ฟันห่างเหมือนฟันหนู หญิง
นั้นจะมีความทุกข์ตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยชรา

ข.4¹⁷

หญิงโค มีหางตาก้าว	ชี้แมงวันจับอยู่
หญิงนั้น ทุกข์ขบเหือกขบมัว	เป็นช้อยเพิ่นอยู่เลิง เจ้าเอย

แปลความหมาย หญิงโคหางก้าวมีชี้แมลงวันคิกอยู่จะเป็นคนเจ้าทุกข์ไม่มีสร้าง
จะเป็นทาสคนอื่นอยู่เสมอ

ข.5¹⁸

หญิงโค หน้าผากกว้าง	คังใหญ่ไซโม นันนา
หญิงนั้น เป็นหญิงขวาง	อย่าเอาควรวั่น
หญิงโค ปลายมือคาน	ฝ่ามือซำค้ำใหญ่
ทั้งฝ่าคั้น เบ็งแล้ว	เสมอค้ำคังเคียว
หญิงนั้น ทุกข์ขบเหือกขบมัว	บาท้าวอย่าเอา

แปลความหมาย สตรีหน้าผากกว้าง จมูกใหญ่ เป็นคนกาลกิณี ไม่ควรเอามา
เป็นคู่ครอง สตรีโคมือเท่าใหญ่คานมีขนาดเท่ากันหญิงนั้นเป็นคนเจ้าทุกข์ ไม่ควรเอามาเป็น
คู่ครอง

ข.6¹⁹

หญิงโค ผมถอยขึ้น	เมื่อเทิงล้านแง
หญิงนั้น ทุกข์ฮอคเดา	ควรวั่นอย่าเอา แท้เนอ
หญิงโค มีผมขึ้น	ตาแหลหวงจิบหน้าผาก
สบข้างโต	มันพ่นลนยาว
มันนั้น ใจฟาโลเหลือ	ส้อสนคำเว้า
หญิงนั้น คังถอยฮ้าย	ควรวั่นหลีกไกล ท้าวเอย

17 เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

18 เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

19 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

แปลความหมาย สตรีโคหัวล้านไปถึงกลางศรีษะ หญิงนั้นจะเป็นคนเจ้าทุกข์
ไม่ควรเอาเป็นคูครอง สตรีโคมีผมขึ้นตรงหน้าผาก ริมฝีปากกว้างยาวกว่าข้างบนจะเป็นคน
ใจพาล ชอบพูดจาส่อเสียด ควรจะหลีกเลี่ยง

ข.7²⁰

หญิงโค นมสองเต้า	เชื้อชานามหมา
มันนั้น ใจพาลโหด	ถอยคนกวาวนั้ แท้แล้ว
แมนชิ ทำการสร้าง	ทางโคบมีสูง
แสนชิ มีลูกเต้า	สอนโคบเชื้อพัง แท้กาย

แปลความหมาย หญิงโคมีนมเหมือนนมสุนัข เป็นคนใจพาล ไม่ควรคบจะทำ
กิจการใดก็ไม่เจริญ สอนลูกตนเองก็ไม่เชื่อฟัง

ข.8²¹

หญิงโค แปะแหละหน้า	ส่งสารซีให้คอ
หญิงนั้น กิ่งถอยฮาย	ใจสับเหือกคิง แท้แล้ว
ใญ่ โอมเอาไค้	เป็นเมียสอนยาก จึงแล้ว
มันนั้น เอ็คหน้าหีบหยิ่ง	คำฮูกับมี

แปลความหมาย สตรีโคทำหน้ามอยเหมือนจะร้องไห้ หญิงนั้นเป็นคนจิตใจไม่
เป็นคนถอย ใครได้เป็นภรรยาที่สอนยาก เพราะหน้าบุคบังอยู่ตลอดเวลา พูดจาก็ไม่ไพเราะ

ข.9²²

หญิงโค มือกลมข้อ	แขนบางคิ้วโกง
หญิงนั้น ทุกข์ฮอกไค้	ถือกระเบื้องเหี่ยวขอ

แปลความหมาย สตรีโคข้อมือกลม แขนบางคิ้วโกงจะเป็นคนทุกข์ยากถึงวัย
ชรา ต้องถือกระเบื้องขอทาน

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

²²เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ข. 10

หญิงใด ทันทาแซว	ยาว เจริงพ่นเพื่อน เจ้าเอย
หญิงนั้น เลี้ยงลูกเต่า	บมิโคใหญ่สูง แทะกาย
หญิงใด คีนมือสววย	กกซาหีบแขงใหญ่
หญิงนั้น มักโอบแท	คีนสอยบอิมใจ แทะแล้ว
แมนวา แสนขีทำการสร้าง	อันโคมบีสุง โคแล้ว
แมนรี ไปกาโคมอดะสอย	เสี่ยชำคัมพัน นั้นแล้ว

แปลความหมาย สตรีโคมีพันขื่นยาว เลี้ยงลูกให้เป็นเจ้านายไมโค สตรีโคมีมือเท้า
เรียวแตคนขาใหญ่ จะมีใจโกลนโรจักพอ จะทำกิจการอันใด ก็ไมกาวหนา คาชายก็ชาคทุน

ข. 11²⁴

หญิงใด มีสมบัติชำ	เสมอหมากบอนสุก คังนั้น
อันแท คันทาในโลกา	บอจามีไผเพียง
หญิงนี้ คนมีใจดอยฮาย	เจ้าอยาโอมเอา แทะเนอ
หญิงนี้ หญิงอธรรม	บาปเวรนำไซ้ แทะแล้ว

แปลความหมาย สตรีโคมีริมฝีปากคำเหมือนลูกหมอนสุกจะเป็นคนมีทรัพย์มาก
กวราหญิงอื่น มีจิตใจโหดร้ายไมกวรเอามาเป็นคูครอง เพราะเป็นหญิงบาปตองตามไซ้พัน
เวรของตน

ความเชื่อโศกลางโดยการคุรูปลักษณะภายนอกนี้ เป็นความเชื่อที่มีค่าตอสำเร็จ
รูปไว้ให้เลยวา ทำไบจึงเชื่อเช่นนั้น คือเป็นความเชื่อที่สับตอกก็มาตั้งแต่โบราณ
ความเชื่อในค่านไสยศาสตร์ อีกประการหนึ่ง โคแก่ความเชื่อในเรื่อง คาดา
ดาดม และภูตผี

23 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

24 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

บทความเรื่อง Witchcraft ใน Encyclopydia Britannica ได้กล่าวถึง
คาถาอาคมไว้ว่า²⁵ คาถาอาคมเป็นข้อความลึกลับมีแบบแผน และเชื่อว่ามีคนหลายคน-
สามารถใช้คาถาอาคมแปลงกายจากรูปหนึ่งไปสู่อีกรูปหนึ่งได้ และเชื่อว่า มายากรสามารถ
ใช้คาถาอาคมทำลายข้าศึกได้ โดยวิธีนั้นซึ่ง เป็นรูปข้าศึก แล้วบริกรรมคาถาทำลายเสีย
นอกจากนั้น ยังเชื่อว่า มายากรสามารถใช้คาถาอาคมป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ด้วย

ตัวละครในเรื่อง กาดะเกด และ นกกระจอก มีคาถาอาคมซึ่งทำให้ตัวละครมี
อิทธิฤทธิ์มากเหนือมนุษย์ธรรมดา การใช้คาถาอาคมในวรรณกรรมเหล่านี้ เป็นการนำไสย-
ศาสตร์เข้ามาช่วยในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เนื้อเรื่องและพฤติกรรมของตัวละครดำเนินไปได้
โดยรวดเร็วทำให้เนื้อเรื่องมีความกระชับรัดกุมและทำให้โครงเรื่องสามารถต่อเนื่องกันได้
วรรณกรรมไทยภาคกลางหลาย ๆ เรื่อง ก็มีการนำไสยศาสตร์ประเภทคาถาอาคมไปใช้ เช่น
ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน ลักษณวงศ์ ฯลฯ

ความเชื่อในเรื่องคาถาอาคมเป็นสิ่งที่ผู้นับถือยึดเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจในการ
ที่จะกระทำกิจกรรมใด ๆ ในการที่จะเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น พวกทหาร
มีความเชื่อในเรื่องคาถาอาคมกันทุกคน เพราะเป็นเครื่องช่วยเพิ่มกำลังใจ

คาถาอาคมที่ปรากฏในวรรณกรรมที่ทำการศึกษา ได้แก่

คาถาถอดจิต ในเรื่องนกกระจอก คาถาเสกน้ำ คำกิน เหาะในอากาศ และ
แปลงกาย ในเรื่องกาดะเกด เป็นคาถาอาคมที่เสริมบุคลิกของตัวละครให้เก่งกล้าสมกับที่เป็น
ตัวเอก เป็นคาถาอาคมที่ใช้ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ มีใช้ในทางทำลาย

นอกจากความเชื่อในเรื่องคาถาอาคมแล้ว ยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผี เสรีรูป-
โกเศศ ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับภูตผีไว้อย่างน่าสนใจว่า²⁶ เรื่องคติความเชื่อผีสง

²⁵"Witchcraft", Encyclopedia Britannica, Vol.23 (London:
Encyclopedia Britannica Ltd., 1953), pp. 986 - 687.

²⁶เสรีรูปโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), ผีสงเทวดา (พระนคร : อ่ำพลพิทยา,
2514), หน้า 42 - 43.

เป็นมูลฐานแห่งความเชื่อถือของมนุษย์แต่ดั้งเดิม จึงเหลือติดค้างมาในจารีตประเพณี เป็นความรู้สึกที่แทรกเป็นยาตัวแฝงอยู่ใน ศิลป วรรณคดี ภาษา ศาสนา และความประพฤตินั้น เกี่ยวกับวิถีแห่งชีวิตของประชาชนไม่มากนักน้อย ปีคืออะไรนั้น เสฐียรโกเศศ ให้คำตอบไว้ว่า²⁷ สิ่งใดก็ตามปรกติไม่สามารถจะมองเห็นตัวได้ แต่เราถือหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์และอำนาจเหนือคน อาจให้หรือร้าย คือให้คุณหรือโทษแก่เราได้ สิ่งอย่างนี้เรากลัวเกรงและลางที่ก็นับถือด้วย เราเรียกสิ่งนั้นว่า ผี

ผีที่ปรากฏในวรรณกรรมที่ทำการศึกษานั้น เป็นผีฝ่ายดีมากกว่าฝ่ายร้าย ลักษณะของผีฝ่ายดีนั้นคือ²⁸ ผีที่โดยปรกติจะมีใจเป็นกลาง ๆ ไม่ให้ร้ายแก่ใคร เว้นไว้แต่จะทำให้โกรธ ถ้ามีความกลัวเกรงแสดงความเคารพนบนอบขอความคุ้มครอง หรือขออะไรจากท่าน ก็ถือว่า ท่านจะให้ถ้าทำพิธีขอตามที่กำหนดไว้ และทำถูกต้องตามตำราที่มีไว้ ถึงท่านไม่ยอมให้ตามที่ขอ แต่ท่านก็ต้องให้เพราะขัดไม่ได้ ผีดีนี้ แต่เดิมเราเรียกว่า ผีฟ้า เพราะท่านอยู่บนฟ้า ภายหลังเราได้คำว่าเทวดามาจากอินเดียเราจึงใช้คำนั้นแทน ผีที่ปรากฏในวรรณกรรมคือ ผีตาแฮก ผีปู่ตา ผีประจำ* พระอินทร์ เทวดา ผีเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผีของบรรพบุรุษ และเป็นวิญญาณของผู้ที่เมื่อมีชีวิตอยู่ได้ประพฤติกดี และได้ทะนุบำรุงวงศ์ตระกูล หรือบ้านเมืองให้ดี เมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะอาศัยอยู่ในศาลที่ลูกหลานทำไว้ให้ คอยดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของลูกหลานให้ท่ามาหากินได้สะดวก เช่น

ผีตาแฮก

เป็นผีของบรรพบุรุษฝ่ายหญิงอาศัยอยู่ในที่นาของลูกหลาน ก่อนจะทำนาในแต่ละปีลูกหลานต้องเช่นสรวงบูชาออกกล่าวให้ตาแฮกรู้ทั่วว่า ถึงฤดูทำนาแล้ว ขอให้ผีตาแฮกจงลดบันดาลให้ผลผลิตปีนี้อุดมสมบูรณ์ ให้ข้าวงาม น้ำบริบูรณ์เถิด ถ้าหากการเช่นสรวงบูชาของลูกหลานเป็นที่ถูกใจของตาแฮก การทำนาก็จะได้ผลผลิตดี ถ้าลูกหลานเช่นสรวงบูชาไม่เป็นที่ถูกใจ ผีตาแฮกจะโกรธบันดาลให้ได้ผลผลิตน้อย ชาวนาในภาคอีสานถือว่า ผีตาแฮกเป็น

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

* เขียนตามพจนานุกรม ในวรรณกรรมเขียนเป็น ประกรรม

เป็นเทพธิดาประจำนา เช่นเดียวกับพระแม่โพสพของภาคกลาง ต่างกันแต่ว่าพระแม่โพสพ มีฐานะค่อนข้างจะสูงกว่า และนับถือกันในหมู่สังคมหน่วยใหญ่กว่าครอบครัว

ประเพณีการบูชาตาแสดจะมีขึ้นในเดือนหกและเดือนสิบสอง มีปรากฏในหลักการครองชีวิตของชาวอีสานที่เรียกว่า ฮีต 12 กอง 14 ให้ทุกคนเลี้ยงผีตาแสดก่อนทำนาในกองที่ 3 ใจความว่า ถึงฤดูกาลจะทำนา คราค หวาน บักคำ ให้เลี้ยงตาแสด บักข้าวแสดตามประเพณี อาหารที่นำไปเช่นคือ ไก่ต้ม อาหารหวาน หมากพลู บุหรี่ วันเลี้ยงถือเอาวันพฤหัสบดี จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ เมื่อเลี้ยงแล้วก็เตรียมไถนาผืนแรก โดยไถเป็นวงกลม แล้วสังเกตดูก่อนคืนที่ดูนาลไถขึ้นมาจะเป็นเครื่องเสี่ยงทายว่า ฟ้าฝนจะตกบริบูรณ์หรือแห้งแล้ง

ตาแสด ก็คือ นาผืนแรกนั่นเอง แต่ในภาษาดินไม่มีหน่วยเสียง ร. จึงใช้ ฮ. แทนที่อยู่ของตาแสดมักจะเป็นมุนาใกล้จอมปลวก ลูกหลานจะยกคันนาให้สูงขึ้นกว้างประมาณ 4 ศอก บักเสา 4 ต้น เอาหนามล้อมเป็นรั้วไว้ ข้างในจะปลูกคันข้าวไว้ 7 - 8 ต้นเป็นข้าวที่ปลูกก่อนที่จะลงมือทำนาเป็นข้าวอธิษฐาน ข้าวในนาจะงอกงามหรือไม่ให้ดูไค้ไค้นั้น เจ้าของนาจะต้องลงมือทำนาผืนที่ตาแสดอยู่เป็นผืนแรก นิทานตาแสด เป็นนิทานชาวบ้านที่เล่าสืบทอดกันมา และอ้างว่าเคยมีมาแต่ครั้งพุทธกาล โดยปรากฏในอรรถกถาพระธรรมบทว่า²⁹

มีบุตรชายกมฺพีนายหนึ่ง บิดาตายเหลือแต่มารดา มารดารักลูกชายมาก สอคล้องหาหญิงที่จะเป็นสะใภ้ตน ได้ลูกสาวผู้มีตระกูลมาเป็นสะใภ้ แต่มารดาก็ไม่พอใจ เพราะนางไม่มีบุตร ไปเสาะแสวงหาหญิงคนใหม่มาเป็นอนุภรรยาให้ลูกชาย เมื่อหญิงคนนั้นตั้งครรภ์ ภรรยาหลวงไม่พอใจแต่แกล้งรักใคร่เอาใจอนุภรรยาโดยหวังจะทำร้าย หลอกเอายาให้นางกิน นางกินแล้วก็แท้งลูก พอตั้งครรภ์ครั้งที่ 2 ภรรยาหลวงก็ให้นางกินยาอีกนางก็แท้งลูกอีก พอตั้งครรภ์ครั้งที่ 3 นางจึงไปอาศัยอยู่กับญาติจนท้องแก่ ภรรยาหลวงก็จ้างคนสืบหาจนพบแล้วบังคับให้นางกินยา นางก็จำใจกิน แต่เนื่องจากท้องแก่ทำให้นางตายพร้อมกับลูกใน

²⁹ บุญเรือง จรรยาศรี, มรดกชาวอีสาน (พระนคร : โรงพิมพ์ประยูร 2505), หน้า 462.

ห้อง ก่อนตายนางได้อาสาทองเวรภรรยาหลวงขอให้นางเกิดเป็นยักษ์ณีจะตามไปล้างเวร
 นางตายไปแล้วก็เกิดเป็นแมว ภรรยาหลวงถูกสามีฆ่าตายเมื่อรู้ความจริง นางภรรยาหลวง
 ไปเกิดเป็นไกอาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับแมวและถูกแมวจับกินเป็นอาหารพร้อมทั้งไข่ของนาง
 แม่ไก่ของเวรขอเกิดเป็นเสือเหลือง แมวไปเกิดเป็นนางเนื้อ เมื่อนางเนื้อท้องเสือเหลือง
 ก็ตามมากินลูกเนื้อและนางเนื้อ ก่อนตายนางเนื้ออธิษฐานขอเกิดเป็นยักษ์ณี นางเสือเหลือง
 ไปเกิดเป็นนางกุลธิดาในเมืองใหญ่แห่งหนึ่ง แต่งงานกับชายหนุ่ม ครั้นคลอดลูกคนแรกนาง
 ยักษ์ณีก็ปลอมเป็นเพื่อนไปเยี่ยม จับลูกของนางกินเสีย ครั้นคลอดลูกครั้งที่ 2 นางยักษ์ก็ทำ
 เช่นเดิม ครั้งที่ 3 นางหนีไปคลอดลูกที่บ้านสามี เมื่อนางจะกลับบ้านเดินทางมาถึงสระ
 โบกขรณี นางนึกอยากอาบน้ำ ให้สามีอุ้มลูกไว้ทชอามเสร็จก็เอาลูกกินนม สามีนางก็ลง
 อาบน้ำ ขณะนั้นนางยักษ์ตามมาทัน นางจึงร้องให้สามีช่วย สามีจึงอุ้มลูกไปถวายพระโพธิสัตว์
 จึงเกิดเป็นประเพณีสืบกันมา ถ้าลูกใครเลี้ยงยาก เจ็บไข้ได้ป่วยบ่อย ๆ ให้เอาไปถวายพระ
 ลูกจะได้เลี้ยงง่าย พระโพธิสัตว์เทศน์โปรดนางยักษ์ให้เลิกจองเวรต่อกัน แล้วตรัสสั่งให้
 นางกุลธิดานำนางยักษ์ไปเลี้ยงไว้ นางกุลธิดาก็นำนางยักษ์ไปเลี้ยงไว้ที่ครกตำข้าว ตุ่มน้ำ
 เต่าไฟ ประตูป่าน นางยักษ์ไม่พอใจขอไปอยู่ที่มุนา นางกุลธิดาจึงสร้างที่อยู่ให้ เลี้ยงดู
 เป็นอย่างดี เนื่องจากนางยักษ์รู้เหตุผลนี้จึงบอกให้นางกุลธิดาทราบ นางก็นำข้าวไปปลูก
 ในนาผืนที่นางยักษ์อยู่เป็นครั้งแรก นางยักษ์จึงได้ชื่อว่า ตาแสด ซึ่งหมายถึงบริเวณที่ให้นา
 เป็นครั้งแรก ชาวบ้านใกล้เคียงก็นำอาหารไปบูชานาง นางก็นำไปถวายพระเป็นสลากภัตร
 เกิดเป็นประเพณีอุทิศข้าวสลากในเคื่อนสืบ

ในวรรณกรรมเรื่องนกกะจอก ได้กล่าวว่า หากนำกะลามะพร้าวใส่อาหารไป
 เช่นผีตาแสด ย่อมไม่เหมาะสม ผีตาแสดโกรธจะทำให้ฝนแล้งจนดินเป็นผง

ตาแสดข่มไป   หมากพร้าวกินซิแห้งใจ³⁰

ผีปู่ตา

ผีปู่ตา หรือ เจ้าปู่ เป็นผีบรรพบุรุษของชาวอีสานที่รักษาหน่วยสังคมขนาดใหญ่กว่าครอบครัว คือเป็นผีประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะปลุกศาล หรือ ประรำเล็ก ๆ ตามปรกติ จะอยู่ข้างทางเดินห่างจากหมู่บ้านออกมาเล็กน้อย ให้เป็นที่สิงสถิตของเจ้าปู่ ซึ่งเดิมเมื่อมีชีวิตอยู่ อาจจะเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน หรือคนที่ชาวบ้านรักใคร่นับถือ และคนในหมู่บ้านเดิมก็ล้วนเป็นญาติที่เกี่ยวข้องกันทั้งนั้น

ในประรำหรือศาลปู่ตาจะมีรูปปั้นต่าง ๆ เช่น ช้าง, ม้า, วัว, ควาย, คน ทำด้วยดินเผาหรือไม้เป็นข้าทาสบริวารของเจ้าปู่ นอกจากนั้นยังมีภาชนะเก่า ๆ สำหรับใส่เครื่อง เช่น บางแห่งจะปลุกศาลเจ้าปู่ไว้อย่างถาวร มุงด้วยสังกะสีมีผู้อยู่ดูแลรักษาศาลเจ้าปู่เป็นประจำ เรียกว่า เฒ่าจ่า ซึ่งมาจาก ประจำ นั้นเอง

การเลี้ยงผีปู่ตาเริ่มมาจากลัทธิการบูชาคุณของผู้มีพระคุณ ต่อมาเกิดการเช่นตราบวชชาเกิดเป็นลัทธิเลี้ยงผีปู่ตา โดยเฉพาะในปีหนึ่งจะทำบุญเลี้ยงผีปู่ตาตลอดทั้งหมู่บ้านหนึ่งครั้ง หากคนในหมู่บ้านประพฤตินอกศีลธรรม ผีปู่ตาจะโกรธไปเขาสั่งคนในหมู่บ้านนั้นศาลให้เกิดโรคระบาดและทุกข์ภัยต่าง ๆ คนจ่าหรือคนที่ประจำศาลจะเป็นผู้ติดขอโทษผีปู่ตา คนอื่นจะติดต่อกับผีปู่ตาเองไม่ได้ หากศาลปู่ตาอยู่ที่ไหนใครเขาจะไม่ทำนาในแปลงนั้น จะปล่อยให้เป็นที่เคารพบูชา ดังปรากฏในวรรณกรรมว่า³¹

ขอเอาโพณาเฮ้อ   ให้อหิงกูโพนป่ง

คอนปู่ตาเจ้าบ้าน   คหิงถอนบอนย่า

แปลความหมาย เมื่อขอนำร่างให้ดูด้วยว่า มีเนินคินที่เป็นที่อยู่ของปู่ตาเกิดขึ้นหรือไม่   ควรรำค้ำและเคารพยำเกรงให้มาก

ชาวอีสานนับถือศาลปู่ตาในลักษณะเดียวกับที่ชาวภาคกลางนับถือเทวดาอารักษ์หลักเมือง   คติการนับถือผีปู่ตานี้เป็นกรณีเป็นเครื่องช่วยให้คนทั้งหมู่บ้านไม่กล้าประพฤตินอก

³¹ พระอริยานุวัตร, ท้าวคำสอน, หน้า 22.

ทำให้สังคมเป็นระเบียบ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ผีประจำ

เป็นผีที่นับถือกันในหมู่พรานคลองช้าง คอยปกป้องรักษาให้นายพรานคลองช้าง โดยปลอดภัย แต่หากหมอกคลองช้างประพฤตินิโคตต้องห้าม ผีประจำจะไม่พอใจนี้ไปไม่ปกป้องคุ้มครองนายพราน ตามปรกตินายพรานคลองช้างในภาคอีสานจะเป็นพวกสวยและ เขมรในจังหวัด สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ ในวรรณกรรมที่ทำการศึกษาค้นคว้าถึงผีประจำไว้ว่า³²

ในอุ้งยังเบ็นขึ้น	คะลำกิ่งสงค้อย
เบ็นคั้งหมอกคลองช้าง	ประจำกุมเหลือมง่า
กรันว่ายังคะลำไค้	ผีประจำเลี้ยงแมน
ผีหากมาขอย่นาว	เอาช้างใส่คตอง หมอแล้ว

แปลความหมาย ภูริจักรกัณทลงสงวนตัวตามข้อต้องห้ามจะเหมือนกับพราน
คลองช้างที่มีผีประจำคอยคุ้มครอง หากทำผิดข้อต้องห้าม ผีประจำจะช่วยให้คตองช้างไถ่ภัย

พระอินทร์และเทวดา

พระอินทร์และเทวดา จัดว่าเป็นผีดี ที่เรียกว่าผีห้า และอยู่บนฟ้าโดยแท้จริง โดย
พระอินทร์มีตำแหน่งเป็นเทพราชา ในวรรณกรรมพื้นเมืองโคกสะทอนนี้เห็นว่า พระอินทร์
มีหน้าที่คอยช่วยเหลือคนดีในเวลาคับขัน และลงโทษคนชั่วให้ได้รับความทุกข์ทรมานตามผล
แห่งกรรมที่เผลอทำกับคนอื่น นอกจากนี้พระอินทร์ยังคอยให้รางวัลแก่คนดี ให้มีความสุข และ
ประทานอายุวิเศษให้กับคนดีเสมอคล้ายกับว่า พระอินทร์มีพระทัยเมตตาในเรื่องกาละเกด
พระอินทร์เป็นผู้ที่คอยช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาเมื่อกาละเกดผจญภัย หรือแม่แค่ช่วยให้สมรัก
กับเนื้อคู่ ก็สำเร็จได้ด้วยอำนาจของพระอินทร์ นับว่าตัวละครกลุ่มนี้ช่วยให้เนื้อเรื่อง
ดำเนินไปอย่างรวบรัดไม่ขาดตอน เหตุผลที่พระอินทร์คอยช่วยเหลือกาละเกดอยู่ตลอดเวลา
คือ พระอินทร์เป็นภูตงโห้กาละเกดลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ตามคำขอของนางกาละทอน

32: พิฑูร มลิวัดย์, อินทนิยายสอนลูก, หน้า 53.

ความเชื่อถือในเรื่องภูติของชาวอีสานหากสังเกตลักษณะการเช่นสรวงบูชา การเลี้ยงผีตามลัทธิความเชื่อ สรุปได้ว่า เขานับถือผีเพราะหวังผลว่า ผีจะช่วยให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์สองประการ คือ³³

ก. ในค่านอก (Positively) เพื่อให้เข้ามาซึ่งโชคดี ความสำเร็จและความสุข เช่น ให้ท่านาได้ผลดี ให้อาหารอุดมสมบูรณ์

ข. ในค่านทำลาย (Negatively) เพื่อทำลายขจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น โรคระบาด โจรผู้ร้าย

ระบบความเชื่อประเภทที่สอง คือ ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ได้อิทธิพลมาจากคำสอนทางศาสนา ซึ่งมีพิธีการเป็นองค์ประกอบให้มีการปฏิบัติตามแนวความเชื่อนั้นอย่างแน่นแฟ้น ความเชื่อตามลักษณะนี้ได้แก่ ความเชื่อในเรื่อง บาป บุญ นรก-สวรรค์ ชาตีก่อน-ชาติหน้า เป็นความเชื่อเพื่อเป็นหลักให้ทุกคนยึดถือร่วมกันในการสร้างสมความดี เพื่อให้สังคมสงบไม่เกิดความวุ่นวาย และมีระเบียบ

ก. ความเชื่อในเรื่องบุญ บุญ หมายถึงเอาสิ่งดีให้ผลดีทั้งชาตินี้และชาติหน้า ควรเสาะแสวงหาและสะสมเพิ่มพูนให้มาก ๆ ขึ้น โดยการให้ทาน หรือประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีงาม การทำบุญที่ปรากฏในวรรณกรรมที่ทำการศึกษานั้น มีดังนี้คือ

ก. 1³⁴ ผลบุญที่เกิดจากการให้ทาน

อันหนึ่ง	ใจหากใส่เสียแล้ว	กายคุณเจ้าอย่าจุ่ม
	ของหากทานขาดแล้ว	ประสงค์ตั้งตอบุญ พอเนอ
	ให้คอยโสมของไว้	นานไปอย่าได้ขาด
	อันที่จูงขึ้นฟ้า	มีแท่งแทบุญ นั้นแล้ว

แปลความหมาย อนึ่ง เมื่อมีใจใส่ศรัทธาทอการให้ทานแล้วไม่ควรเสียภายใน

³³ อานนท์ อากาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า 12 - 13.

³⁴ พิทร มลิวัลย์, อินทนิพนธ์สอนลูก, หน้า 52.

ภายหลังให้จกจอกต่อผลบุญในวันหน้า ให้สะสมของไว้ให้ทานอย่าได้ขาดเพื่อผลบุญจะไ้จริงขึ้น
สู่สวรรค์

ก. 2³⁵ ผลบุญที่เกิดจากการปฏิบัติตามประเพณี

อันหนึ่ง	ขานมหาชาติตั้ง	บุญใหญ่คนโสม
	อย่าให้อารมณ์ตก	อาวกระสันความหลั่น
	กรรมที่หาของไว้	กองบุญตั้งแต่ง ทานเนอ
	ทานเมื่อยังหนุ่มน้อย	บุญเจ้าก็จึงแอง

แปลความหมาย เมื่อถึงงานบุญมหาชาติซึ่งเป็นงานใหญ่คนมาชุมนุมกันมาก อย่า
มัวแต่สนุก กรรมเตรียมสิ่งของไว้ให้ทาน การให้ทานในวัยหนุ่มสาวจะไ้กุศลแรง

ก. 3³⁶ ผลบุญที่เกิดจากการประกอบสัมมาอาชีพ

อันหนึ่ง	วัดตั้งผ้า	อาพอนผืนใหม่
	นางหากเพียบคำไว้	หลายมือพ่านาน
คั้นว่า	เจ้าคำแล้ว	ให้ปากเอามือเมี้ยน
ยามใด	มีข้าวคา	มาถึงถามคา
คั้นว่า	ไ้แมนแมง	มโนแล้วจึงค่อยขาย พ่อเนอ
	ให้เจ้าเอาตีนไว้	ปะสงหากวงปะเส็ด
	บุญจึงยู	ชูขึ้นสู่สวรรค์ นั้นแล้ว

แปลความหมาย เมื่อทอดผ้าผืนใหม่ที่พากเพียรทอมาเป็นเวลานานจนเสร็จ
ให้ตัดจากทุกทอดผ้าเก็บไว้ให้ดี เมื่อมีพ่อค้ามาถามซื้อไ้ราคาดีเป็นที่พอใจจึงขายเพื่อเอาทุน
ไว้ทำบุญ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งให้ขึ้นสู่สวรรค์

35 เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

36 เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

ก.4³⁷ ผลบุญที่สืบเนื่องจากชาติก่อน

หญิงโคไค	ผิวขาวผู้ประเสริฐ
เป็นแต่กำเนิดเบื้อง	บุญสร้างแต่ปางหลัง

ชาติก่อน

แปลความหมาย หญิงโคไคสามี่ที่เป็นคนดี เป็นเพราะบุญที่สร้างสมไว้ใน

ก.5³⁸ ผลบุญที่เกิดจากการประพฤติชอบ

หญิงบริสุทธิ์นั้น	เทวดาจะชวย
จักได้อวยหอยหนา	มาไว้อุ่นเรือน แท้แล้ว
เห็นว่าเทวดาคำ	ของเขื่อนก็มูนมั่ง
เมื่อน่ามีลูกน้อย	ไข่มุมขวาง
เมื่อน่ามีผิวไค	ใจก็กว้างแผ่
ความคิดมันบั่น	ทั้งกายเพิ่มพูน

แปลความหมาย หญิงโคไคที่รักษาความบริสุทธิ์นั้น เทวดาจะปกป้องให้มีความสุข ภายสุใจ มีทรัพย์สมบัติ เมื่อมีลูกใครไค้คุ้มแล้วก็ไม่อยากวางมีสามี่ สามี่ก็มีน้ำใจประเสริฐ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ความคิดฉลาดหลักแหลม

ข. บาป คือสิ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนา ควรหลีกเลี่ยงหรือละเว้นเสีย บาปเกิดจากการประพฤติในสิ่งที่ไม่ชอบ ไม่ควร ผิดประเพณีและศีลธรรม เช่น

ข.1³⁹ บาปที่เกิดจากการไม่รักษาศีล

หญิงบมีศีลนั้น	ถึงมันเหม็นสาบ
เป็นทั้งผีซากฮ้าย	ไหลค่างแค้เพื่อย
มีแต่สบเหล็กแส้ง	อวีจีปองคอด นั้นแล้ว
กาหากเห็นซากฮ้าย	หนอนขีบอนบูนกิน

37 เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

38 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

39 เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

แปลความหมาย หญิงที่ไม่รักษาศีลนั้น ร่างกายจะเหี้ยนสาบเหมือนซากศพ
ไหลค้ำตามกิ่งไม้ แร้งปากเหล็กเท่านั้นที่ปรารถนา รวมทั้งกาและหนอนที่มาเจาะไซกิน
เป็นอาหาร

ข. 2⁴⁰ บาปที่เกิดจากศันทหาราคะ

หญิงโค	แสงสงวนสุ	คันทากามโลก
ฝูงหมู	เทพทอนไท	เห็นแล้วดมนำลาย
แม้นว่า	มีลูกนอย	ความโหยเหือกคิ่ง
มีแต่	ซึ้งกยอย	บ้าย่างเหลวไหล
โฉบ	ยีนค้อก	ไล่เพลาเอาอุม

แปลความหมาย หญิงโคที่มักมากในกามารมย์ยอมเป็นที่ขู่หมิ่นของเหล่าทวยเทพ
แม้มือลูกนอยก็จะซีโรค น้ำมูกไหลอยู่ตลอดเวลาไม่มีใครยีนค้อมซึ้งรักไกร

ข. 3⁴¹ บาปที่เกิดจากการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม

ชื่อว่า	กินทานนี้	ทำตัวให้ประณีต
อันว่า	ดมเกดเกลา	เคียนไวอย่าโหมาย
โหลยท่า	เพียรคุม	เสมอขุมขมเหยื่อ
อย่าไค	เฮ็คคู้เตอ	คิ่นสิ้นไขวพา
บาคว่า	บาปชอกคั้น	โฉบหอนหวนเห็น
เหมือนคัง	เงาเทียมโค	บหอนบายเอาไค

แปลความหมาย เมื่อจะทำอาหารไปถวายพระนั้น ควรทำตนให้ประณีตเรียบร้อย
ดมเผาเกลามวยให้เรียบร้อย เหมือนนกขุมขมเหยื่อ อย่าไคทำรุ่มรามปล่อยชายผาดุงไคระ
สำหรับกับขาว บาปที่เกิดขึ้นจะเหมือนเงาตามตัว

40 เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

41 เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

ความเชื่อในเรื่อง บุญ บาป นี้เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนา มีข้อที่น่าสังเกตว่า การสร้างบุญ ไม่ทำบาป คือการประพฤติให้สอดคล้องกับศีลธรรม และจารีตประเพณี การสร้างบุญก็คือการที่ประพฤติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ไม่สร้างปัญหาให้เกิดในสังคม นับว่าความเชื่อในเรื่องนี้ช่วยในการปกครองและจัดระเบียบให้สังคม และมีส่วนช่วยสืบต่อวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ เช่นการทำบุญมหาชาติ เชื่อกันว่าใครทำ จะได้กุศลแรงมาก มีปรากฏในหลักการดำเนินชีวิตของชาวอีสานที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ว่า คองที่ 6 (คอง ครรลอง) ให้พากันทำบุญพระเวส ึงเทศน์ทุกปี

ความเชื่ออีกประการหนึ่งที่จัดว่าเป็นความเชื่อทางคัมภีร์พุทธศาสนาคือ ความเชื่อในเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิด ชาตีก่อน ชาติปัจจุบัน ตายไปแล้วอาจจะได้เกิดใหม่ กังค่อมฐานในเรื่องนกกะจอก⁴²

เมื่อนั้น	สองก็ปรารณาให้	เป็นคนชาติใหม่
	ขอให้ได้อยู่ห้อง	หอราชปางทอง แด่ถ่อน
	ขอให้เป็นที่วันก	ชาติเดี๋ยว ปางนี้
ชื่อว่า	ตัวออกก่อนแม่	ไฉนเมียทั้งลูก ไปนั้น
	ชาติหน้าพูน	บมิได้ปากคอม

แปลความหมาย นกทั้งสองต่างก็ปรารณาที่จะเกิดเป็นคนในชาติใหม่ให้ได้อยู่ในปราสาทราชทอง ขอเป็นนกแต่เพียงชาติเดี๋ยว หากสามีบินออกก่อนถึงเมียและลูกไว้ ชาติหน้านางนกจะไม่พูกค้าย

ความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่นี้ น่าจะสืบเนื่องมาจากคำสอนในชาดกที่ให้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติหลายร้อยชาติ หากคนหนึ่งหมั่นสร้างสมกรรมดี ก็อาจจะได้เกิดในชาติใหม่ที่ดีกว่าเดิม เช่นนั้นบ้าง เป็นความเชื่อที่วางเงื่อนไขให้คนมีกำลังใจในการสร้างกรรมดี

๖ พระเวส หมายถึง พระเวสสันดร

42 พระอริยานุวัตร, นกกะจอก, หน้า 16.

หรือต่อสู้กับความลำบากในชาตินี้โดยไม่ท้อถอย น่าจะสรุปได้ว่า ความเชื่อถือในศาสนาพุทธนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

- ก. ให้เกิดความมั่นใจ อบอุ่นใจ ในยามวิกฤตกาลของชีวิต
- ข. เพื่อให้เกิดความหวังและความสำเร็จสำหรับการกระทำในอนาคต
- ค. เพื่อรักษาความประพฤติกิของผู้นับศาสนาเดียวกัน
- ง. เพื่อรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

ค่านิยมทางสังคมวิทยาที่ปรากฏในวรรณกรรม

ค่านิยม (Value) ในที่นี้หมายถึง ค่านิยมทางสังคมวิทยา (Sociology) และทางมานุษยวิทยา (Anthropology) ซึ่งตามนัยนี้ ค่านิยมหมายถึง⁴³ วัฒนธรรมที่แสดงออก อันได้แก่ คีลธรรม ความมั่งคั่งและความรู้ความเข้าใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองสามารถเปรียบเทียบและตัดสินใจได้ว่า สิ่งนั้น ๆ ทำให้เกิดความต้องการความปรารถนาหรือเจตคติอย่างไร ความต้องการหรือเจตคติเหล่านี้เองเป็นผลสะท้อนให้คนจำต้องกระทำสิ่งนั้น และเมื่อได้ทำแล้วตนเองอาจมีความสุขและสังคมนิยมยกย่องบูชาว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าคนไม่ทำในสิ่งนั้น สังคมอาจมองในแง่ผิดทำนองคลองธรรม

ค่านิยมในแต่ละสังคมสังเกตได้หลายทางคือ⁴⁴

1. ดูจากสิ่งที่บุคคลเลือก (Choosing Objects) ในชีวิตประจำวันคือ ดูว่าโดยทั่วไปคนในสังคมนั้น เลือกทำอะไร และเลือกไปไหน
2. ดูจากทิศทางของความสนใจ (Direction of Interest) คือดูว่าคนในสังคมนั้นโดยทั่วไป สนใจอะไร ในทางไหน หรือสนใจจะทำอะไรในชีวิตสังคมส่วนใหญ่ ชีวิตการงาน ชีวิตครอบครัว หรือแม้ในชีวิตส่วนตัว

⁴³ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา (พระนคร : มกุฏวิทยา, 2516), หน้า 13.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

3. จากคำพูดที่แสดงออกโดยทั่วไป คนเรามักจะพูดว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี ความประพฤติอย่างนั้นดี อย่างนั้นไม่ดีน่าเกลียด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของคนในสังคมนั้น ๆ

4. จากการศึกษา สังเกตจากคำพูดและแนวความคิดบางอย่างซึ่งทำให้คุณสนใจหรือโกรธจนเห็นได้ชัด คำพูดใดคือจะเป็นแนวทางช่วยให้เราทราบค่านิยมของคนนั้นได้บ้าง

5. จากการคิด การเขียน คนเรามักจะแสดงออกในหลักการ อุดมการณ์ แนวความคิด ความฝันและรสนิยมของคนออกมาปะปนกับการเขียนเสมอ วรรณคดีต่าง ๆ ช่วยส่องให้เราเห็นค่านิยมของสังคมในระบะนั้นได้มาก

ค่านิยมของสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ปรากฏในวรรณกรรม

1. การเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้าน คนในชนบทหมู่บ้านใดมักจะเกี่ยวคองเป็นญาติสนิทกัน เกือบทั้งหมู่บ้าน ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในชนบทหรือในสังคมอีสานนั้น จะสร้างกันเป็นกลุ่มอยู่ในบริเวณเดียวกัน เรียกว่า คุ้ม ไม่นิยมสร้างบ้านเรือนโดดเดี่ยวไปตามความยาวของแม่น้ำ เมื่อคนในหมู่บ้านมีปัญหาติดขัด มักจะเป็นธุระของคนทั้งหมู่บ้านที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลกัน เช่น เจ็บป่วย คลอดลูก หรือมีงานที่ต้องอาศัยแรงงานมากเป็นพิเศษ เช่น คำนานในทุ่งนากว้าง เกี่ยวข้าว สร้างบ้าน งานแต่งงาน งานบวช งานศพ มักจะลงแขกหรือรวมกำลังช่วยเหลือกัน แม้กระทั่งในยามปรกติเมื่อได้อาหารหรือได้ลาภ ก็จะแบ่งปันในกลุ่มนั้นเป็นอย่างดี ในวรรณกรรมที่ทำการศึกษาค้นคว้าไว้ว่า การเอื้อเฟื้อต่อกันเป็นหลักความประพฤติกี่จะละเลยไม่ได้ เช่น

1.1⁴⁵

ฝูงหมู่เคยแกนฮู
ครันว่าเที่ยวมาหา
อย่าได้ขอมงอมกม
ของออกเขื่อนแต่ละน้อย

อาศัยพึ่งคำกิน
ให้ยื่นแบขยายให้
ช่างำยันแต่แกม กินเนอ
ก็ยาฟ้าผ่าฮำไฮ

แปลความหมาย คนที่เคยเป็นมិតรสนิหเคยฟังชาอาศัยกันนั้น เมื่อมาเยี่ยมเยือน ให้แบ่งปันสิ่งของให้ อย่าชุกจนรุ่งจับกลัวคนอื่นจะได้กิน กล้วยสิ่งของที่แบ่งปันให้คนอื่นเพียงนิดเดียว อย่าบ่นรำไร

1.2 ⁴⁶ อันหนึ่ง บัณฑิตยั้ง	ยอหญิงก็ยั้งต่าง
หญิงผู้ฉลาด	ใจกว้างแผ่มาย
ยามใด ด้วหากชวนชวายุไค้	มาเยือนให้เจ้าเบิ่ง
ให้เจ้า กิดดีถวน	เห็นแล้วแบ่งบาย
ทั้งมวลนั้น	ปันเป็นสามส่วน
ส่วนหนึ่งนั้น	ถนอมไว้สืบเสือน
ส่วนหนึ่ง เวนวางให้	มหาเถรทานทอด
ส่วนหนึ่ง ยายพี่น้อง	ฝูงไก่กลุ่เฮือน
ยายเมื่อเบิ่ง	วงศาหลายแห่ง
ให้เจ้าแบ่งทุกไว้	เมื่อเบิ่งแม่ด้ว

แปลความหมาย ผู้มีความรู้ทางสรรเสริญหญิงที่ฉลาด และมีใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เมื่อสามีหาอาหารมาได้ ให้แบ่งของทั้งหมดนั้นออกเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งเอาไว้เลี้ยงตน ส่วนหนึ่งเอาไปถวายพระทำบุญ อีกส่วนหนึ่งแบ่งปัน พี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียง และมารดาของสามี

1.3 ⁴⁷ ไผ่ผู้ทำใจกว้าง	โหวทารหุมปาก กี่กาย
ของฝากถน	ใส่ใส่ก็สะนอน พอแล้ว

แปลความหมาย คนที่มีใจกว้าง รู้จักหักทหายปราศย์ยอมได้รับของฝากจนล้น

ที่เก็บ

46 เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

47 เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

3.2⁵³ อันหนึ่ง ฝูงดอกไม้   คล่อง เกส่ทรงทัก
 อย่าได้เขินเธอใจ   แพบเทียบนางท้าว
 เยี้ยววักก็ตาเถา   คล่องมีบ่หาฮีต
 ซากที่ยาวลั่นค้ำ   แปลงไค้กับคือ คอกนา

แปลความหมาย อันหนึ่ง การเอามาลัยมารักผมและทักดอกไม้ ผู้หญิงไม่ควร
 จะทำจนเป็นการที่เสื่อมนางพญา เพราะโบราณไม่เคยมีธรรมเนียมเช่นนี้ การทำอะไรเกิน
 ฐานะของตนเองถึงจะทำได้ก็ไม่คงงาม

3.3⁵⁴   อันว่าโจรมารนี้   ใจหาญเห็นญาติ: จึงแล้ว
 ซากที่นอนป่าฮาย   แปลงห่างให้สูง พ่อทอน
 อันหนึ่งไฟคามไค้   เอื่องแสงให้เห็นสูง พ่อเนอ
 อย่าได้มุกมอดไว้   กระบองนั้นอยู่ค่า พ่อเนอ
 มันหากนึกตาเถา   คล่องมีบ่หาฮีต
 ซากที่เสียวท่าไม้   วงข้างหากซิบาย พ่อแล้ว

แปลความหมาย โจรผู้ร้ายใจเหี้ยมมักจะต้องการสิ่งของของคนอื่นเสมอ
 การนอนในป่าที่มีอันตรายมากควรจะสร้างห่างไว้ให้สูง จุกไค้ตามไฟให้สว่างอย่าค้ำไค้เพราะ
 โบราณไม่ทำเช่นนั้นผิดธรรมเนียมเหมือนกิ่งไม้ที่ค้ำยอมถูกข้าง เอาจวงหักไปเป็นอาหาร

4. การเคารพผู้อาวุโส การปกครองในสังคมชนบทนั้นผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ
 มากที่สุด คือผู้ที่อาวุโสสูงสุด จะได้รับการยอมรับจากสมาชิกในฐานะที่มีประสบการณ์ในชีวิต
 ที่ชัดเจนมากกว่า เห็นโลกกว้างกว่า ย่อมได้รับบทเรียนที่จะถือเป็นแบบอย่างสั่งสอนคนรุ่น
 หลังได้ เข้าทำนองอาบน้ำร้อนมาก่อน ความคิดเห็นและคำสั่งสอนของผู้อาวุโสลูกหลานต้อง
 รับฟังและปฏิบัติตาม ผู้อาวุโสเห็นว่าสิ่งใดไม่คงงาม ไม่เหมาะสมยอมถือเป็นสิ่งที่ไม่ชอบไม่

⁵³ พิฐุ มลิวัดย์, อินทนิลสวนดอก, หน้า 18.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

ควรสั่งคนไม่ยอมรับ แม้นในสังคมหน่วยย่อยเช่นครอบครัว ผู้คนโตที่เรียกว่า อ้าย หรือ เอื้อย
จะเป็นคนที่มีอำนาจและปกครองน้อง ๆ รองจากพ่อแม่ ในวรรณกรรมได้กล่าวถึงการเคารพ
ระบบอาวุโสไว้อย่างเด่นชัดหลาย ๆ ตอน เช่น

4.1 ⁵⁵	ยามเมื่อเด้าแก่เว้า	มันค่อยฟังสังกัด
	พอเมื่อบรรวรสุด	เมื่อลุนจาก้าน
	ตามแต่ความฮุนอย	เห็นคลองเว้าคอง
	ฝูงหมู่เด้าแก่เว้า	ขอยของซุคน

แปลความหมาย เมื่อผู้อาวุโสพูด ควรฟังอย่างสงบจนจบจึงค่อยพูดโต้ตอบ
ตามความรู้น้อยของตน จึงจะถูกคอง เหล่าผู้อาวุโสจึงจะยกย่องสรรเสริญทุกคน

4.2 ⁵⁶	อย่าได้เอ็ดันบ้าน	พันเพิ่นเป็นกะกัด
	เอ็ดให้พอปะมานโลม	แมนตาคนเด้า

แปลความหมาย อย่าได้แต่งกายเหนือกว่าชาวบ้านจนผิดวิสัยปรกติ ควรจะ
แต่งแต่พองามให้คองตาผู้อาวุโส

4.3 ⁵⁷	อย่าได้วางเสียแก้ว	มุงคูลของเก้า
	อันว่าคำผู้เด้า	ให้ถือไว้แนบทาง พ้อทอน

แปลความหมาย อย่าได้ละทิ้งแก้วดวงประเสริฐคนเก่า คำสั่งสอนของผู้เฒ่า
นั้นให้ถนอมไว้แนบอก

5. การยอมรับนับถือชายมากกว่าหญิง ค่านิยมเกี่ยวกับ สิทธิ เสรีภาพ
ระหว่างชายกับหญิงไม่ว่าของชนกลุ่มใดก็ตาม จะสะท้อนออกมาในงานเขียนอยู่เสมอ เป็น
ที่ทราบกันดีว่าในซีกโลกตะวันออก คุณค่าของผู้หญิงค้อยกว่าผู้ชายน้อยกว่า ผู้ชายมักจะเป็น

55 เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

56 เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

57 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ผู้นำ ส่วนผู้หญิงนั้นมักจะเป็นผู้ตามอยู่ทั่วไป การกระทำอย่างเดียวกันผู้ชายทำอาจจะไม่ผิด แต่หากผู้หญิงทำอาจจะ เป็นความผิดร้ายแรงขนาดที่สังคมไม่ยอมรับ คุณค่าของสตรีที่ปรากฏ ในวรรณกรรมร้อยกรองที่ทำการศึกษานี้ คุณค่าของสตรีได้รับการยอมรับไม่เสมอภาคเท่าบุรุษ เช่น การที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน ถือว่าเป็นเครื่องแสดงบุญบารมี แต่หญิงมีสามีหลายคน กลับเป็นบาป

5.1 ⁵⁸	อายุนั้นมีเมียชอน	หลายคนบ่แห่งหน่าย
	บ่คือหญิงชาติเชื้อ	ไค้ชายชอนผู้เคียว
	แมนชี่ไค้แสนโกฎิ์ล้าน	บุญยิ่งอัปสร
	หญิงนั้นมีนิ้วหลายคน	จักจุ่มจุ่มหมกไหม้
	ก็อั้งคำฮางแท้	หญิงเกชากชั่ว
	มีแต่ชี่จุมอญุ่น	ลงหม้อแค้นแค้น นั้นแล้ว

แปลความหมาย พี่ชายเอ๋ย พี่ชายมีภรรยาได้หลายคนถ้าไม่เบื่อหน่าย ไม่เหมือนผู้หญิงที่ต้องมีสามีไค้เพียงคนเดียว ผู้ชายนั้นหากมีภรรยามากถึง แสน โกฎิ์ ล้าน ยิ่งนับว่าเป็นบุญวาสนา หญิงที่มีสามีหลายคนตองตกนรก เช่น หญิงนครโสเภณี ตองตกนรกที่มีหม้อทองแค้น

นอกจากนั้น ในวรรณกรรมเรื่องอินทนิฎาณสอนลูก ได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า สังคมไม่ยอมรับว่าผู้หญิงสามารถเลี้ยงดูตนเองให้ปลอดภัยได้ หญิงที่ไม่มีสามีย่อมไม่ได้รับความเกรงใจจากคนอื่นเหมือนชายหลักประกันที่มั่นคงในชีวิต แม้เมื่อมีสามีแล้ว หญิงก็ตองเคารพเชื่อฟังสามี เช่น

5.2 ⁵⁹	เฟิงที่เอาขัวให้	เป็นอาจารย์สอนสั่ง
	อย่าไค้ทำอวดอ้าง	หัวล้านลั่นครุ นั้นเนา

58 พระอริยานุวัตร, นกกะจอก, หน้า 54.

59 พิฑูร มลิวัดย์, อินทนิฎาณสอนลูก, หน้า 56.

7. การยกยอความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน การประกอบอาชีพของชาวอีสาน นั้น ต้องใช้ความอดทนความขยันหมั่นเพียรในการต่อสู้กับธรรมชาติ หญิงและชายเมื่อโตขึ้น ต้องรู้จักวิชาชีพที่เลี้ยงตน คือ ทำนา ทอผ้า ประกอบอาหาร หญิงและชายโตที่ขยัน จะเป็นที่ยกย่องในหมู่บ้าน ทุกคนปรารถนาที่จะได้เป็นสะใภ้ เป็นลูกเขย แรงงานเป็นสิ่งจำเป็นมากในแต่ละครอบครัว แม้กระทั่งการแต่งงาน จุดประสงค์หนึ่งในการแต่งงาน ก็คือ เพื่อเพิ่มแรงงาน เมื่อชายหนุ่มไปเกี่ยวหญิงสาวมักจะยกเรื่องแรงงาน ความขยันของตนมาให้หญิงสาวพิจารณาเสมอ เช่น

7.1⁶⁵   เจ้าผู้   เคียนทกหน้า   ใบชิลงนาฮ่วม   นางนอ
                  ไพนอ   ซิม่าอุมมัดกล้า   พาน้องกอนานา

                  อกสา   เลียงควายบักเล   ไร่ถาเบ็ง   แดถอน
                  ยามฝน   ยังชิลักแกกล้า   เดือนห้ายังชิลักได้โต   พี่แล้ว

แปลความหมาย   น้องเอ๋ย เคียนทกที่จะถึงนี้ ใครจะมาช่วยน้องทำนา ใคร
                  หนอจะมาอุมมัดกล้า พาน้องทำนา

                  กรุณาเลี้ยงควายเขาเกไว้ดูเล่นควายเถิด เมื่อถึงฤดูฝนยัง
                  จะได้ลากข้าวกล้า เดือนห้ายังจะได้เทียมไถให้น้อง

7.2⁶⁶   บัดนี้   มาจักบอกให้ฮู้   ฟุงฉลากชายก็   กอนแล้ว
                  คั้นว่า   บุญไผมี   ก็จึงหลอนมาพ้อ
                  มันหาก   เลิงเลิงพ้อ   ชายทามซากฮั่ว   หลายแล้ว
                  อันว่า   ผู้ฉลากฮู้   ทาไค้แต่ละคน   พ้อแล้ว
                  ชายไค   เนาสถานทอง   เดือนคนมีวาค
                  เวียงสร้าง   ไว้   ป่าไปสืบไป

⁶⁵พระอริยานุวัตร, ท้าวคำสอน, หน้า - 12.

⁶⁶พิทุร มลิวัดย์, อินทนิพนธ์สอนลูก, หน้า 40 - 41.

แปลความหมาย จะบอกลักษณะชายที่ฉลาดใหญ่ ถ้าใครมีบุญจึงจะไต่พบส่วน
มากจะพบแต่ชายชั่ว ชายฉลาดจะพบใครแต่ละคนก็ยาก เช่น ชายที่อยู่บ้านและประกอบกา
งานเพื่อวันหน้าอย่างสม่ำเสมอ

คานิยมในการยกย่องความขยันหมั่นเพียร ในพระยาภาณิกจะกล่าวไว้มากใน
ตอนที่สั่งสอนในเอาอย่าง ผึ้ง หรือ ปลวก ที่รู้จักสร้างตน คานิยมที่ยกมากล่าวนี้ ยกมาเฉพาะ
คานิยมส่วนใหญ่ที่เห็นเด่นชัด ยังมีคานิยมปลีกย่อยอื่น ๆ อีกมาก คานิยม 7 ประการที่ปรากฏ
ในวรรณกรรมล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม แม้ในปัจจุบันนี้ อิทธิพล
ของคานิยมอาจจะลดน้อยลงไปบ้าง หรือเพิ่มมากขึ้นบางตามระยะเวลาและการเปลี่ยนแปลง
ในสังคม เช่น

ก. คานิยมที่ลดลง

ก. 1. การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้าน ในปัจจุบันความยึดถือในคานิยม ข้อนี้
มีแนวโน้มที่จะลดน้อยลง เหตุผลประการหนึ่งได้แก่การที่ประชาชนในแต่ละหมู่บ้านมีจำนวน
เพิ่มมากขึ้นในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตมิได้เพิ่มขึ้นตามอัตราส่วนของ
ประชากรที่เพิ่มขึ้น ปัญหาเรื่องการครองชีพของตนเองเป็นภาระแรกที่จะต้องคำนึงถึง เมื่อ
ตนเองไม่มีปัญหาแล้วจึงจะเป็นการเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น ประกอบกับสภาพสังคม และความจำเป็น
ในภาวะเศรษฐกิจที่รัดตัวมากขึ้น การนำระบบเงินตรามาใช้ในการซื้อขายแทนการแลกเปลี่ยน
สิ่งของกัน เป็นเหตุให้การแสดงน้ำใจต่อกันลดน้อยลง เหตุผลอีกประการหนึ่งอยู่ที่ว่าคนใน
ปัจจุบันนี้เริ่มมีทัศนคติการให้ความเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นทั้งในทางบวกและทางลบ ผิดกับในสมัย
ก่อนซึ่งถือว่า การให้เป็นการกุศล ย่อมเป็นผลดีคือผู้ให้เสมอ อย่างน้อยที่สุดตนเองก็เกิด
ความสบายใจ แต่ในปัจจุบันหลายคนมีความเห็นว่า การเอื้อเฟื้อต่อกัน ทำให้คนเกียจคร้าน
งอมืองอเท้า ไม่ช่วยเหลือตนเอง เพราะคอยให้คนอื่นมาช่วย แต่อย่างไรก็ตาม คานิยม
ข้อนี้ยังมีคุณค่าสมควรแก่การยึดถือหากมีในสังคมใด สังคมนั้นก็จะน่าอยู่ มีเอกลักษณ์เฉพาะตน
เพียงแต่คนให้ต้องยึดหลักในการให้เพิ่มขึ้นมาว่าจะต้องให้แก่คนไหนจึงจะเกิดประโยชน์อย่าง
แท้จริง

ก. 2. การเคารพในบรรพบุรุษ สมบอวโสและการนับถือเครือญาติ

ในปัจจุบันค่านิยมขอนี้แนวโน้มน่าจะลดน้อยลง เช่นเดียวกัน เมื่อระบบการศึกษาได้ขยายตัวจากวัดและบ้านมาสู่โรงเรียน และสถาบันอื่น ๆ ที่มีใ้ภาระของครอบครัวอย่างเคียว การเรียนรู้ทำให้คนรู้จักตัดสินใจหาด้วยตนเองมากขึ้น คำแนะนำและข้อท้วงติงจากคนอื่นเป็นเพียงองค์ประกอบย่อย ผู้น้อยไม่จำเป็นต้องเดินตามหลังผู้ใหญ่ตั้งสุภามิตินัยุก่อน ประกอบกับการเรียนรู้ในปัจจุบันทำให้คนสามารถประกอบอาชีพ โดยลำพังตนเองได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพ้อมแม่หรือผู้ใหญ่ สังคมชนบทบางแห่งได้กลายเป็นสังคมเมือง ความใกล้ชิดระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เริ่มมีช่องว่างเพราะผู้ใหญ่มีภาระการงานมากขึ้น แต่ในสังคมชนบทที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่านิยมขอนี้ยังเห็นได้ชัด เพราะทุกคนยังต้องพึ่งพ้อมแม่ผู้ใหญ่ แม้จะมีครอบครัวแล้วก็ยังอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือพี่สืมนรดกยังเป็นเครื่องจำเป็นต่อการดำรงชีวิตทุกคนจึงต้องพยายามทำตนให้เป็นที่พอใจรักใคร่ของผู้ใหญ่

แต่อย่างไรก็ตามค่านิยมขอนี้ ยังคงมีประโยชน์อยู่เพราะคำแนะนำจากผู้ใหญ่ จะช่วยให้มีหลักเกณฑ์มาประกอบการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น แต่จะต้องไม่เกิดการผูกขาดในการแสดงความคิดเห็นเฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะความกีดกันของคนทั้งสองฝ่ายต่างมีประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

ค่านิยมอีกประการหนึ่งที่มีแนวโน้มจะลดต่ำลงได้แก่ การนับถือเครือญาติหลายสายอย่างกว้างขวางทั้ง ญาติโดยตรง และญาติโดยการแต่งงาน ในปัจจุบันคนเริ่มอพยพไปทำมาหากินในถิ่นอื่นที่อุดมสมบูรณ์แม้จะไม่ชำนาญ เกิดของตน ความสัมพันธ์ในหมู่ญาติจึงไม่แน่นแฟ้นอย่างสมัยก่อน แต่ถึงกระนั้นระบบเครือญาติก็ยังคงได้รับการยึดถืออยู่ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือชนบท ระบบเครือญาติก็จะมีผลต่อระบบการทำงาน คือต้องช่วยเหลือพวกพ้องของตนก่อนคนอื่น ทำให้คนที่มีความสามารถแต่ขาดพวกพ้องสนับสนุนไม่มีโอกาสในการทำงาน ปัจจุบันจึงมีเสียงวิจารณ์เกี่ยวกับการยึดถือระบบเครือญาติในการทำงานมาก ถ้าเราพิจารณาโดยอาศัยเหตุผลทั่วไปแล้ว อาจจะทำให้กล่าวได้ว่าค่านิยมขอนี้จะมีคุณค่าอยู่บ้าง คือทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นอย่างดี มีความสามัคคีกลมเกลียวกันคือขอนี้จะมีประโยชน์ต่อกัน เมื่อมีหลักการปฏิบัติที่รัดกุมเท่านั้น

ก. 3. การปฏิบัติตามจารีตประเพณี ในสังคมชนบทค่านิยมข้อนี้ยังคงมีปฏิบัติ
 มากพอสมควร เช่น พิธีการทำบุญต่าง ๆ แต่ความสำคัญของพิธีการ ความเชื่อเหล่านั้นจะไ้
 ได้รับความสนใจน้อยลง เพราะคนเริ่มมีการะเรื่องปากเรื่องทองของตนเองมากขึ้น ประเพณี
 ความเชื่อต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตคนน้อยลง คนที่กล้าทำอะไรโดยไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียม
 ประเพณีก็มากขึ้น บางคนบางก็ถือว่า ได้รับความศึกษาแบบปัจจุบันมาแล้วมีความคิดความ
 อ่านสูงกว่าคนในสมัยก่อน คนเริ่มเคารพในเหตุผลมากกว่าความเชื่อที่สืบทอดกันมา การกระทำ
 ใดที่ไม่ขัดต่อกฎหมายก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ประเพณีหลาย ๆ อย่างก็กลายเป็นประเพณีที่
 ชุมชนไม่ค่อยใส่ใจคลอเคลียงกับสภาพสังคมปัจจุบัน แต่ประเพณีที่ค้างมาบางอย่างก็ควรที่จะอนุรักษ์ไว้
 เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมของสังคม การปฏิเสธรจารีตประเพณีของตนโดยหันไปยึดประเพณีใหม่
 ที่มีไรแบบของตน โดยมีโคหิจำรณาให้เห็นคุณค่าส่วนใดส่วนเสียอย่างรอบคอบนั้น เป็นสิ่งที่
 คนในสมัยปัจจุบันควรจะได้พิจารณา

ก. 4. การยอมรับนับถือชายมากกว่าหญิง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันในสังคมเมืองจะ
 มีเสียงเรียกร้องสิทธิสตรีให้ทัดเทียมบุรุษ ในสังคมชนบทสตรีก็ยังคงเป็นเพียง ภรรยา มารดา
 และแรงงานเหมือนเดิม ทั้ง ๆ ที่ภาระในการช่วยครอบครัวประกอบอาชีพจะมีมากขึ้นก็ตาม
 สตรีเหล่านั้นก็ไม่ได้พะวงว่า เธอจะได้รับการยอมรับจากสังคมมากน้อยเพียงไร อย่างไร ก็
 ตาม แนวโน้มนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย เช่นในกรณีหญิงโสดจะไม่ถูกครหานินทาถ้า
 จะครองตัวให้เป็นที่นับถือของเพื่อนบ้านโดยทั่วไปได้

ข. ค่านิยมที่มีแนวโน้มว่าได้รับการยึดถือเพิ่มขึ้น

ข. 1. ค่านิยมที่ยกย่องผู้มีความรู้และนักปราชญ์

ในสมัยที่ระบบการศึกษาขยายตัวมากขึ้น สังคมยอมรับว่าคนที่ได้รับการศึกษาสูง
 ขึ้นมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตการงานยิ่งกว่าคนธรรมดา ค่านิยมนี้ได้รับการยึดถือ
 มาก คนธรรมดาต่างก็พยายามที่จะให้ลูกหลานของตนมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะให้มีชีวิต
 ที่ดีกว่าตน การยึดถือเช่นนี้ทำให้คนมุ่งที่จะศึกษาเพื่อให้ได้ไปเป็นเจ้าของนาย เป็นข้าราชการ
 เป็นส่วนใหญ่นี้ ย่อมเป็นผลให้ความสนใจในวิชาชีพอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศด
 น้อยลง ทางนี้มีมือและช่างผู้ชำนาญพิเศษ

จึงไม่เพิ่มขึ้นตามอัตราส่วนของความจำเป็นสังคมจึงไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร หลักที่ควรยึดถือพิจารณาจึงอยู่ที่ว่าควรจะให้ความใฝ่ใจในการศึกษานั้นสอดคล้องกับการดำรงชีวิต และความจำเป็นของสังคม

ข. 2 ค่านิยมในการยกย่องความซนหมั่นเพียร

ไม่ว่าในยุคใดสมัยใด ค่านิยมข้อนี้นี้มีความจำเป็นสำหรับทุกสังคม โดยเฉพาะในสังคมที่กำลังจะพัฒนาในสมัยก่อนคนใช้ความซนหมั่นเพียรในการสร้างตนเอง และสังคมอย่างไรในสมัยนี้ก็เช่นกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย